

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΓΙΑΝ-ΒΕΡΝΕΡ ΜΙΛΕΡ

Η δημοκρατία σε παρακμή;

► Του **ΘΑΝΑΣΗ ΓΙΑΛΚΕΤΣΗ**

Γεννημένος στη Γερμανία το 1970, ο Γιαν-Βέρνερ Μίλερ είναι σήμερα καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας στο Πανεπιστήμιο του Πρίνστον στις ΗΠΑ. Στη γλώσσα μας κυκλοφορούν τα βιβλία του «Ενας επικίνδυνος νους: Η επίδραση του Καρλ Σμιτ στον ευρωπαϊκό μεταπολεμικό στοχασμό» (Πόλις, 2010) και «Συνταγματικός πατριωτισμός» (Παπαζήσης, 2012). Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα συνέντευξης που έδωσε στην ιταλική περιοδική επιθεώρηση «Limes».

• Στο βιβλίο του «Democracy in Retreat», ο Joshua Kurlantzick, αναφερόμενος στην Ασία και στις πρόσφατες αποτυχίες των διαδικασιών εκδημοκρατισμού, υποστηρίζει ότι η δημοκρατία παρακμάζει στον κόσμο. Συμμερίζεστε αυτή τη γνώμη;

Χρειάζεται να κάνουμε δύο παρατηρήσεις. Πρώτον, ο Kurlantzick θεωρεί πρόβλημα για τη δημοκρατία όλες τις «διαμαρτυρίες στους δρόμους» του κόσμου, ενώ οι καταστάσεις είναι πολύ διαφορετικές. Δεν χρησιμεύει σε τίποτα να βάζουμε στην ίδια κατηγορία το Tea Party, το Occupy Wall Street και ένα στρατιωτικό πραξικόπημα υποστηριζόμενο από τη μεσαία τάξη, όπως εκείνο στην Αίγυπτο. Εξάλλου, δεν είναι θεμιτό να τοποθετούμε μαζί τις αληθινές οπισθοδρομήσεις της φιλελεύθερης δημοκρατίας, όπως είναι τα γεγονότα του Μπαγκλαντές, της Ταϊλάνδης, της Τουρκίας και της Ουκρανίας, με καταστάσεις όπως εκείνες που βιώνονται από την Ελλάδα και από την Ιταλία (πράγμα που δεν σημαίνει ότι αρνούμαστε τη σοβαρότητα της κατάστασης ιδίως στην Ελλάδα). Όπως όμως έχουν παρατηρήσει διάφοροι σχολιαστές, πολλές από τις πρόσφατες αλλαγές στους δείκτες της δημοκρατίας αφορούσαν μια «ενδιάμεση ζώνη» και όχι τις ώριμες δημοκρατίες. Οφείλουμε επομένως να είμαστε δύσπιστοι μπροστά στις διαγνώσεις που μας παρουσιάζουν περικυκλωμένους από Δημοκρατίες της Βαϊμάρης. Δεύτερον, είναι ακόμα αληθινό ότι δεν υπάρχουν συστημικοί αντίπαλοι της φιλελεύθερης δημοκρατίας ως ιδέας. Με αυτήν την έννοια, ο ταλαίπωρος ο Φουκουγιάμα, ο οποίος λαιδωρήθηκε και έγινε στόχος της κριτικής ήδη από το 1989, δεν έχει πραγματικά διαφυσστεί. Ίσως, όμως, το ότι περιμένουμε ένας αληθινός αντίπαλος της δημοκρατίας να έχει χαρακτηριστικά όμοια με εκείνα του κομμουνισμού και του φασισμού, δείχνει πόσο παραμένουμε δέσμοι του εικοστού αιώνα: περιμένουμε μια σφαιρική

ιδεολογική σύγκρουση ανάμεσα σε καλά προσδιορισμένες κοσμοθεωρίες, ενώ στην πραγματικότητα το πρόβλημα της δημοκρατίας δημιουργείται από ιδέες και πρακτικές που θέλουν να πάρουν την όψη της «αληθινής δημοκρατίας». Αναφέρομαι κυρίως στον λαϊκισμό, έναν όρο που συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά, αλλά που κατορθώνει να περιγράφει τις τωρινές ανελεύθερες πρακτικές των κυβερνήσεων σε χώρες όπως, για παράδειγμα, η Τουρκία και η Ουγγαρία. [...]

• Πόσο ευρύ είναι το πολιτισμικό χάσμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα μεταξύ χωρών του Βορρά και του Νότου;

Μια από τις κακές κληρονομίες της κρίσης του ευρώ είναι το ότι τώρα σκεφτόμαστε και μιλάμε σχεδόν αποκλειστικά για ομοιογενή κράτη-έθνη ως αντικείμενα πολιτικής ανάλυσης και θεωρούμε ότι η ευρωπαϊκή πολιτική είναι ζήτημα εθνικών συμφερόντων που μπορούν να συγκρούονται μεταξύ τους (Γερμανία εναντίον Ελλάδας κ.ο.κ.). Ακόμα χειρότερη είναι η επιστροφή στα εθνικά στερεότυπα ή, για να το πούμε πιο κομπιά, στις «πολιτισμικές ερμηνείες», σύμφωνα με τις οποίες κάθε κράτος περιέχει μια μοναδική «κουλτούρα» η οποία καθορίζει την πολιτική του – ενώ στην πραγματικότητα θα έπρεπε να προσπαθούμε να κατανοήσουμε τα πολιτικά συμφέροντα που υπερβαίνουν τα σύνορα. Σίγουρα η ιστορία –επομένως και η ανάπτυξη διαφορετικών πολιτισμικών και πολιτικών παραδόσεων στην Ευρώπη– είναι σημαντική. Θα έπρεπε να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τις βαθύτερες προϋποθέσεις που χαρακτηρίζουν τους διάφορους ευρωπαϊκούς πολιτικούς παράγοντες, καθώς και τα μαθήματα που μπορούν να αντληθούν από την ιστορία τους. Εδώ, κατά την άποψή μου, το έργο των διανοουμένων παραμένει πολύ σημαντικό. Οφείλουμε να κατανοήσουμε περισσότερο και καλύτερα ο ένας λαός τον άλλον.

• Μεγάλο μέρος των ιστορικών κριτικών στη δημοκρατία θέτουν στο στόχαστρο τη δημοκρατική αναποτελεσματικότητα, τονίζοντας το βάρος της γραφειοκρατίας. Αυτό φαίνεται να ισχύει και για την τωρινή αντίδραση εναντίον της «γραφειοκρατίας των Βρυξελλών». Πώς μπορούν οι ευρωπαϊκές δημοκρατίες να απαντήσουν σε αυτή την κριτική;

Πρώτο σημείο: ποιο πολιτικό σύστημα είναι περισσότερο «αποτελεσματικό» από τη δημοκρατία; Ο αυταρχισμός; Ποιο είναι λιγότερο διεφθαρμένο; Ο αυταρχισμός; Νομίζω πως αυτές είναι επικίνδυνες αυταπάτες. Έχουμε αρκετά παραδείγματα για να καταδείξουμε ότι η τάση της δημοκρατίας για αναβλητικότητα και αναποφασιστικότητα είναι γενικά πιο επιτυχής από τη φαινομενική αποτελεσματικότητα του αυταρχισμού. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, δεν βλέπω εναλλακτικές λύσεις στη σύγχρονη κρατική διοίκηση, η οποία ωστόσο δεν πρέπει διόλου να εξιδανικεύεται.

Όπως κατέδειξαν ιστορικοί, όπως ο Πιερ Ροζανβάλόν, αν το ιδεώδες μιας αμερόληπτης και εξαιρετικά αποτελεσματικής γραφειοκρατίας συνέβαλε πολύ στη νομιμοποίηση του δημοκρατικού κράτους, σήμερα ασκεί λιγότερο αυτή τη λειτουργία. Τρίτον, είναι μύθος το ότι οι Βρυξέλλες διαθέτουν μια πελώρια γραφειοκρατία. Με δεδομένες τις λειτουργίες της (και τις συνέπειες της αποτελεσματικότητάς της, που αφορούν πρακτικά όλους τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης), βρίσκω πολύ δύσκολο να πιστέψω ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υπερβολικά μεγάλη. Στην πραγματικότητα, με μια ορισμένη έννοια, θα μπορούσε να ισχύει το αντίθετο, αν σκεφτούμε –αυτό είναι ένα μεγάλο «αν»– ότι η Επιτροπή θα πρέπει να εποπτεύει από κοντά τη σύνταξη των εθνικών προϋπολογισμών, όπως προτάθηκε από τους υποστηρικτές μιας πολιτικής Ένωσης που θέλουν να επιβάλουν έναν οικονομικό ζουρλομανδύα σε όλα τα μέλη της ευρωζώνης. Πώς μπορούν λίγοι γραφειοκράτες των Βρυξελλών να κατανοήσουν την πολυπλοκότητα μιας ολόκληρης διαδικασίας σύνταξης εθνικού προϋπολογισμού; Αυτό είναι εκείνο που ο Φρίντριχ Χάγκεν είχε ορίσει «μοιραία αλαζονεία» της κεντρικής εποπτείας και της σχεδιοποίησης (προφανώς υπερβάλλω λίγο: δεν υπάρχει μια απλή αντίθεση μεταξύ των Βρυξελλών και των εθνικών γραφειοκρατιών, δεδομένου ότι οι τελευταίες έχουν από πολλές απόψεις «εξευρωπαϊστεί»).

• Σύμφωνα με μια πρόσφατη δημοσκόπηση, το 48,5% των Ιταλών θεωρεί ότι η δημοκρατία

μπορεί να λειτουργεί χωρίς κόμματα. Πώς σχολιάζετε αυτή την άποψη;

Η δημοκρατία έτσι όπως τη γνωρίζουμε –και όπως έχουμε μάθει να προσδοκούμε ότι θα λειτουργεί, για να δίνει στις κοινωνίες μια ορισμένη ικανότητα να διευθύνουν την τύχη τους– δεν μπορεί να λειτουργεί χωρίς κόμματα. Βρισκόμαστε σε ένα αποφασιστικό σταυροδρόμι στο οποίο η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, με τα κόμματα στο επίκεντρό της, δέχεται επίθεση από δυο πλευρές: από τη μια πλευρά οι λαϊκιστές, οι οποίοι θεωρούν ότι υπάρχει μόνο μία αυθεντική και ομοιογενής λαϊκή βούληση, και από την άλλη οι τεχνοκράτες, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι υπάρχει μόνο μία ορθή πολιτική απάντηση για κάθε πρόβλημα. Και οι δύο αρνούνται τη νομιμότητα της κομματικής στρατευσης και της σύγκρουσης, ενώ η δημοκρατία βασίζεται σε σχετικές και όχι σε απόλυτες αλήθειες. Τούτου λεχθέντος, είναι κατανοητό το ότι πολλοί άνθρωποι στην Ιταλία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν μπουχτίσει από τις συμπεριφορές των κομμάτων. Το να στηρίζουμε την ιδέα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας με κόμματα δεν σημαίνει ότι δεν μπορούμε να ασκούμε κριτική στα υπάρχοντα κόμματα και στις αποτυχίες τους. Υπογραμμίζω μόνον ότι η δημοκρατία χωρίς κόμματα είναι μια αυταπάτη και ότι, αντί να φανταζόμαστε ότι θα απαλλαγούμε από όλα τα κόμματα, θα έπρεπε μάλλον να επικεντρωθούμε σε συγκεκριμένα προβλήματα, όπως είναι λ.χ. η διαφάνεια στη χρηματοδότηση των κομμάτων. [...]